

Kuźnicki, Leszek

Jubileusz pięćdziesięciolecia działalności Instytutu Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/2, 431-434

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

materiałów źródłowych, szczególnie przy opracowywaniu historii towarzystw najdawniejszych.

Dyrektor Biblioteki doc. M. Dembowska wysunęła projekt współpracy nad *Informatorem* samodzielnych bibliotek PAN. Obecni na posiedzeniu dyrektorzy bibliotek w Gdańsku, Kórniku i Krakowie wyrazili gotowość podjęcia takiej współpracy. Doc. S. Weyman zwrócił ponadto uwagę, iż do współpracy należałoby włączyć także Bibliotekę Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Doc. M. Dembowska poinformowała poza tym, że prace nad *Informatorem* prowadzone będą przy pomocy Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN.

Julian Wójcik

JUBILEUSZ PIĘCDZIESIĘCIOLECIA DZIAŁALNOŚCI INSTYTUTU BIOLOGII DOŚWIADCZALNEJ IM. M. NENCKIEGO PAN

Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego jest jednym z najstarszych pozauczelnianych ośrodków badawczych w Polsce. W dniach 9—14 grudnia 1968 r. odbyły się uroczystości jubileuszowe, sympozja naukowe i spotkania z okazji 50-lecia jego działalności.

Piśmiennictwo dotyczące Instytutu im. M. Nenckiego jest obszerne i różnorodne. Obejmuje ono sprawozdanie i artykuły dotyczące działalności placówki jako całości [1, 2, 3, 4]¹, jej stacji terenowych [5, 6], zakładów i pracowni [7, 8, 9, 10] oraz biografie szczególnie zasłużonych pracowników [11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18]. Z okazji jubileuszu ukazało się wydawnictwo zbiorowe [19], obrazujące zarówno dzieje, jak i aktualny stan Instytutu im. M. Nenckiego. Istnienie tak obfitych i łatwo dostępnych materiałów czyni zbytecznym przedstawienie w tym miejscu, choćby w największym skrócie, historii zasłużonej placówki. Toteż treść niniejszej notatki będzie całkowicie pokrywała się z tytułem.

Kiedy w połowie 1966 r. wśród pracowników Instytutu im. M. Nenckiego podjęto dyskusję wokół organizacji obchodu 50-lecia działalności Instytutu, zdania były podzielone. Dotyczyło to nie tylko charakteru samej imprezy, lecz także celowości jej organizacji; podniosły się bowiem głosy, że wszelka forma „autoreklamy” jest sprzeczna z tradycją Instytutu im. M. Nenckiego. Dyskusja okazała się jednak pożyteczna i doprowadziła do uzgodnienia stanowisk. Organizację jubileuszu uznano za celową, jeśli jego program naukowy będzie rozbudowany, a część oficjalna ograniczona do minimum. Myślą przewodnią było założenie, że obchody rocznicowe będą przede wszystkim spotkaniem krajowych i zagranicznych przyjaciół Instytutu z jego pracownikami, którzy z tej okazji wymienią — na specjalnie zorganizowanych sympozjach i w toku indywidualnych spotkań — informacje dotyczące aktualnie prowadzonych badań. Przy takiej koncepcji jubileuszu wysiłek i koszty włożone w jego organizację zostaną sownie wynagrodzone przez korzyści naukowe.

Idea uroczystości jubileuszowych 50-lecia działalności Instytutu im. M. Nenckiego spotkała się z serdecznym przyjęciem ze strony władz Polskiej Akademii Nauk, a prof. J. Groszkowski przyjął przewodnictwo Komitetu Honorowego.

Dzień 9 grudnia 1968 r. miał wyjątkowo bogaty program. Złożyły się nań: uroczysta sesja jubileuszowa (godz. 10—13); plenarna sesja naukowa (godz. 16—19); lampka wina (godz. 20—23). O godz. 10 salę kinową PAN na VI p. Pałacu Kultury i Nauki w Warszawie wypełnili goście i gospodarze. Sesję jubileuszową otworzył

¹ Liczby w nawiasie kwadratowym wskazują odpowiednie pozycje w zamieszczonym poniżej Wykazie cytowanych publikacji dotyczących działalności i historii Instytutu Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN.

prof. W. Niemierko (przewodniczący Rady Naukowej Instytutu i Komitetu Organizacyjnego Uroczystości Jubileuszowych) powitaniem przybyłych. Minutą ciszy uczczono pamięć zmarłych, których działalności Instytut zawdzięcza powstanie i rozwój. Następnie przewodnictwo obrad objął prof. J. Konorski (dyrektor Instytutu).

Pierwsze przemówienie okolicznościowe wygłosił prof. J. Groszkowski. Po wystąpieniu prezesa PAN, głos zabrał prof. H. Jabłoński, minister Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Dalej kolejno przemawiali profesorowie: lord Adrian (Cambridge, Anglia) — w imieniu Royal Society; A. E. Asratian (Moskwa, ZSRR) — w imieniu Wydziału Nauk Biologicznych Akademii Nauk ZSRR oraz w imieniu Instytutu Wyższych Czynnności Nerwowych AN ZSRR; M. N. Lubimowa (Moskwa, ZSRR) — w imieniu Instytutu Biochemii im. S. Bacha oraz w imieniu Instytutu Biologii Molekularnej AN ZSRR; S. Neifakh (Leningrad, ZSRR) — w imieniu Instytutu Medycyny Eksperymentalnej w Leningradzie; J. Kuryłowicz — w imieniu Ministerstwa Zdrowia i Opieki Społecznej; S. A. Pieniżek, sekretarz Wydziału Nauk Rolniczych i Leśnych PAN; J. Szentagothai (Budapeszt, Węgry) — w imieniu Węgierskiej Akademii Nauk; D. B. Lindsley (Los Angeles, Stany Zjednoczone, kierownik Zakładu Psychologii Uniwersytetu Kalifornijskiego; G. G. Winberg (Leningrad, ZSRR) — w imieniu Instytutu Zoologii AN ZSRR; Z. Raabe, dyrektor Instytutu Zoologii Uniwersytetu Warszawskiego — w imieniu Wydziału Nauk Biologicznych PAN; J. Heller — w imieniu Komitetu Biochemii i Biofizyki PAN; J. Walawski — w imieniu Komitetu Nauk Fizjologicznych PAN; W. Gajewski — w imieniu Instytutu Biochemii i Biofizyki PAN; Z. Grodziński i K. Demel.

Jeden motyw przewijał się przez większość przemówień okolicznościowych: w ciągu minionego 50-lecia stale wzrastał autorytet naukowy Instytutu im. M. Nenckiego, aktualnie zaś reprezentuje on czołowy poziom światowy w zakresie kierunków badawczych, rozwijanych w jego ramach; są to: 1) badania nad zachowaniem się zwierząt, w szczególności badania wyższych czynności nerwowych i funkcjonowania mózgu jako ośrodka integracji; 2) badania nad biochemią i fizjologią komórek zwierzęcych pod kątem współzależności między strukturą i funkcją; 3) badania nad przemianą materii i energii w tkankach i organizmach oraz nad przepływem energii przez naturalne zespoły organizmów zwierzęcych. Na zakończenie uroczystej sesji jubileuszowej prof. W. Niemierko nakreślił i scharakteryzował *Historię powstania i działalności Instytutu Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego*.

Na popołudniowej plenarnej sesji naukowej wygłoszono cztery referaty. Dwa pierwsze dotyczyły historii badań nad fizjologią mózgu. Lord Adrian, laureat nagrody Nobla, wygłosił referat *Progress in Brain Physiology in the Present Century*, a prof. J. Konorski przedstawił *Rozwój badań nad rolą mózgu w zachowaniu się zwierząt*. Trzecim mówcą był prof. J. Rzöska (Londyn, Anglia), który zobrazował naukowe i gospodarcze znaczenie badań nad produktywnością środowisk wodnych; tytuł referatu brzmiał: *Bioenergetics Research in Section „Productivity of Freshwater Communities” of International Biological Programme*. W ostatnim punkcie programu plenarnej sesji naukowej referat *Rola biochemii* wygłosił prof. K. Zakrzewski, stwierdzając, że koncentracja badań wokół struktury i funkcji makrocząstek kodu dziedzicznego i systemu jego działania w trakcie ontogenezy nadała biochemii charakter nauki integrującej różne dziedziny biologii.

Następne dni: 10, 11 i częściowo 12 grudnia, wypełniły cztery międzynarodowe sympozja o tematyce:

- I. *Błony biologiczne — struktura i funkcja* (organizatorzy: prof. L. Wojtczak i doc. W. Drabikowski).
- II. *Mechanizmy mózgowie zachowania się* (organizator: prof. J. Konorski).
- III. *Bioenergetyka zwierząt wodnych* (organizator: doc. R. Klekowski).
- IV. *Fizjologia ruchu pierwotniaków* (organizator: doc. S. Dryl).

Tematyka sympozjów odpowiadała problemom badawczym, intensywnie rozwijanym w czterech zakładach Instytutu im. M. Nenckiego: Biochemii (I), Neurofizjologii (II), Hydrobiologii Eksperymentalnej (III), Biologii (IV).

Symposium *Błony biologiczne — struktura i funkcja* (10—11 XII) poświęcone było przede wszystkim zagadnieniom przepuszczalności wewnątrzkomórkowych struktur błoniastych — mitochondriów i sarkoplazmatycznego retikulum. Podczas obrad symposium *Mechanizmy mózgowe zachowania się* (10—11 XII) uwaga uczestników koncentrowała się na analizie funkcji kory mózgowej, analizie mózgowych mechanizmów reakcji ruchowych i uczenia się oraz na wynikach badań nad analizatorem słuchowym u zwierząt. Symposium *Bioenergetyka zwierząt wodnych* (10—12 XII) dotyczyło w głównej mierze bilansów energetycznych i obliczania produktywności ekologicznej. Na symposium *Fizjologia ruchu pierwotniaków* (10—11 XII) dokonano przeglądu najnowszych osiągnięć z zakresu jonowego podłoża zjawisk pobudzenia, mechanizmów ruchu amebowego i hydrodynamiki działania undulopodiów u orzęsków i wiłowców.

Ogółem na wszystkich czterech sympozjach wygłoszono 63 referaty, z których 27 przedstawił goście z zagranicy, 16 — goście z ośrodków krajowych, 20 — gospodarze. Poza referatami program niektórych posiedzeń obejmował również doniesienia; ich łączna liczba wyniosła 25, z czego 23 przypadły na symposium *Bioenergetyka zwierząt wodnych*. W sympozjach uczestniczyło ok. 400 biologów polskich i 30 przybyłych z zagranicy. Materiały sympozjów II, III i IV przeznaczono do druku w wydawnictwach Instytutu im. M. Nenckiego: *Mechanizmy mózgowe zachowania się* w „Acta Biologiae Experimentalis”; *Bioenergetyka zwierząt wodnych* w „Polskim Archiwum Hydrobiologii”; *Fizjologia ruchu pierwotniaków* w „Acta Protozoologica”. Referaty symposium *Błony biologiczne — struktura i funkcja* ukazały się w postaci odrębnej książki, wydanej przez Państwowe Wydawnictwo Naukowe.

Włączenie do programu obchodów jubileuszowych koncertu szopenowskiego, który odbył się w Zamku Ostrogskich dnia 11 grudnia wieczorem, zostało przyjęte z żywiołowym aplauzem. Ostatnie zaś dni „tygodnia rocznicowego” (12, 13 i 14 XII) upłynęły na zwiedzaniu zakładów i pracowni Instytutu im. M. Nenckiego, indywidualnych spotkaniach i dyskusjach. Opuszczając Warszawę, uczestnicy krajowi i zagraniczni wyrażali się z wielkim uznaniem o przebiegu uroczystości jubileuszowych i sympozjach naukowych, zorganizowanych z okazji 50-lecia Instytutu im. M. Nenckiego. Wielu wręcz twierdziło, że był to jeden z ciekawszych i sprawniejszych zjazdów, w jakich brali udział. Nie wydaje się, aby to były jedynie wyrazy kurtuazji.

WYKAZ CYTOWANYCH PUBLIKACJI DOTYCZĄCYCH DZIAŁALNOŚCI I HISTORII
INSTYTUTU BIOLOGII DOSWIADCZALNEJ IM. M. NENCKIEGO PAN

1. *Instytut imienia Nenckiego przy Towarzystwie Naukowym Warszawskim, 1920—1927. Organizacja, działalność, środki.* Warszawa 1928.
2. *Instytut imienia Nenckiego Towarzystwa Naukowego Warszawskiego, 1928—1935. Organizacja, działalność, środki.* Warszawa 1936.
3. *Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego.* „Polska Akademia Nauk. Sprawozdania z Czynności i Prac”, nr 2/1954, ss. 16—41.
4. W. Niemierko, *Instytut Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego.* „Nauka Polska”, nr 3/1963, ss. 97—112.
5. A. Lityński, *Dziesięciolecie Stacji Hydrobiologicznej na Wigrach (1920—1930).* „Archiwum Hydrobiologii i Rybactwa”, nr 3—4/1930, ss. 171—192.
6. J. Wiszniewski, *Polska Stacja Biologiczna w Pińsku.* Tamże, nr 10/1937, ss. 431—436.
7. J. Konorski, *Prace i osiągnięcia Zakładu Neurofizjologii Instytutu im. M. Nenckiego w zakresie fizjologii i patologii wyższych czynności nerwowych.* „Postępy Wiedzy Medycznej”, nr 1/1955, ss. 3—48.

8. R. Z. Klekowski, *The Department of Experimental Hydrobiology of the M. Nencki Institute of Experimental Biology*. „Ekologia Polska”, seria B, nr 1/1963, ss. 89—91.
9. J. A. Chmurzyński, *Pracownia Etologii Zwierząt Zakładu Biologii Instytutu Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego PAN w Warszawie*. „Przegląd Zoologiczny”, nr 3/1966, ss. 165—174.
10. J. A. Chmurzyński, *Research on Animal Behavior at the Nencki Institute of Experimental Biology*. „Acta Biologiae Experimentalis”, nr 1/1966, ss. 79—94.
11. M. Bogucki, *Kazimierz Białaszewicz*. Tamże, nr 1/1947, ss. 1—8.
12. W. Niemierko, *Prof. dr Kazimierz Białaszewicz*. Tamże, ss. 9—17.
13. M. Gieysztor, *Alfred Litiński*. „Polskie Archiwum Hydrobiologii”, z. 11 (supplement), 1963, ss. 7—14.
14. L. Kuźnicki, *Działalność naukowa i społeczna prof. dra Jana Dembowskiego*. „Kosmos”, z. 1/1964, ss. 4—19.
15. L. Kuźnicki, *In Memory of Jan Dembowski*. „Acta Biologiae Experimentalis”, nr 1/1964, ss. 183—194.
16. S. Dryl, L. Kuźnicki, *Jan Dembowski, 26 XII 1889 — 22 IX 1963*. „Przegląd Zoologiczny”, nr 3/1964, ss. 191—201.
17. L. Kuźnicki, *Jan Dembowski — migawki z życia*. [W:] J. Dembowski, *Okiem biologa*. Warszawa 1968, ss. 264—283.
18. R. Klekowski, *Profesor dr Mieczysław Bogucki*. „Polskie Archiwum Hydrobiologii”, nr 1/1967, ss. 1—6.
19. *Pięćdziesiąt lat działalności Instytutu Biologii Doświadczalnej im. M. Nenckiego, 1918—1968*. Opracowanie zbiorowe pod redakcją H. Adlera. Warszawa 1968.

Leszek Kuźnicki

PIĘCDZIESIĘCIOLECIE POLSKIEGO TOWARZYSTWA GEOGRAFICZNEGO

W dniach 19—21 września 1968 r. odbył się w Warszawie uroczysty zjazd Polskiego Towarzystwa Geograficznego z okazji 50-lecia jego istnienia. W zjeździe wzięło udział kilkuset członków krajowych i kilkunastu zagranicznych członków honorowych Towarzystwa. Wielu zasłużonych członków udekorowanych zostało podczas zjazdu Złotą Odznaką PTG.

W bogatym naukowym programie zjazdu w referatach znalazły omówienie zarówno problemy przeszłości PTG oraz przeszłości geografii polskiej (J. Kondracki), jak i perspektywy przyszłego rozwoju tej nauki (S. Leszczycki).

Uczestnicy zjazdu dysponowali dwoma publikacjami jubileuszowymi: księgą pamiątkową *Polskie Towarzystwo Geograficzne w pięćdziesiątą rocznicę działalności* (Warszawa 1968) oraz numerem specjalnym miesięcznika wydawanego przez PTG „Poznaj Świat” (nr 9/1968).

Księga pamiątkowa zawiera artykuły: o powstaniu PTG (B. Olszewicz); o jego rozwoju i działalności (J. Kondracki); o innych polskich organizacjach geograficznych (A. Zierhoffer, L. Czechówna, J. Czyżewski). Przynosi też charakterystykę działalności regionalnych oddziałów PTG, życiorysy członków honorowych PTG, a nadto opis zorganizowanej przez PTG wyprawy jachtem „Śmiały” do Ameryki Południowej.

Szkoda jednak, że w tej jubileuszowej publikacji zapomniano o członkach korespondentach PTG, wśród których było wielu tak wybitnych Polaków, jak Bronisław Grąbczewski, Aleksander Janowski, Stanisław Pawłowski, Ludomir Sawicki, Jerzy Smoleński, Paweł Sosnowski, oraz takich uczonych zagranicznych, jak Lucien Gallois, Maurice Lugeon, Olinto Marinelli, Emmanuel de Martonne.

Jubileuszowy numer „Poznaj Świat”, ozdobiony na stronie tytułowej wizerunkiem Złotej Odznaki PTG (niestety odmiennej od tej, jaka jest emblematem Towarzystwa i jaką zaprojektował wybitny artysta-grafik Adam Póltawski, 1881—1952),